

HÖGSKOLAN
DALARNA

Examensarbete

C-uppsats

Religiös identitet i den svenska skolan.

Muslimska flickor i den svenska skolan: möjligheter och utmaningar med religiös identitet.

Författare: Maya Andersson Fremén

Handledare: Ingela Visuri

Examinator: Fredrik Karlsson

Ämne/huvudområde: Religionsvetenskap

Kurskod: GRK2CD

Poäng: 15hp

Examinationsdatum: 2020-06-12

Vid Högskolan Dalarna finns möjlighet att publicera examensarbetet i fulltext i DiVA. Publiceringen sker open access, vilket innebär att arbetet blir fritt tillgängligt att läsa och ladda ned på nätet. Därmed ökar spridningen och synligheten av examensarbetet.

Open access är på väg att bli norm för att sprida vetenskaplig information på nätet. Högskolan Dalarna rekommenderar såväl forskare som studenter att publicera sina arbeten open access.

Jag/vi medger publicering i fulltext (fritt tillgänglig på nätet, open access):

Ja

1. Nej

Abstract

Den här studien syftade till att intervjua fyra muslimska tjejer för att ta reda på muslimska flickors upplevelse av att ha en religiös identitet i den svenska skola, vilka utmaningar och möjligheter de har till att utöva sin religiösa identitet, hur de upplever att andra elever uttrycker sig om islam samt på vilka sätt skolan kan underlätta för muslimska elever som vill praktisera islam. Valet av metod var att utföra en kvalitativ fokusgruppsintervju med muslimska ungdomar mellan 13-15 år som genomfördes på deltagarnas skola med hjälp av ljudupptagning som därefter transkriberades. Efter genomförandet av intervjun gjordes en analys utifrån ett intersektionellt perspektiv med hjälp av begreppen religiös proximitet samt sekulär och svenskhetsdiskurs. I materialet framgick att skolans lösningar på de utmaningar som religiösa individer i skolan har inte alltid är ideala och att vissa ändringar önskas av elever med religiös identitet. Det framkom av deltagarna i studien att det finns flera utmaningar, men att den främsta är andra elevers tal om islam. Andra elevers negativa tal om islam kommer enligt deltagarna i denna undersökning från okunskap som skapar fördomar och i vissa fall kränkande behandling.

Resultatet påpekade att andra elevers negativa tal om islam försatte deltagarna i rollen som representanter för islam vilket kan vara problematiskt då det främst sker utanför klassrummet där vuxna inte finns tillgängliga på samma sätt för att säkerställa att alla elever känner sig bekväma med situationen. Avslutningsvis rekommenderas utifrån studiens resultat att utmaningar samt andra elevers tal ska synliggöras för elever och personal på skolorna för att möjliggöra en större förståelse och aktiv motverkan av fördomar, kränkningar och trakasserier.

Nyckelord

Religiös identitet, Religiös proximitet, Religionsdidaktik, Muslimska kvinnor.

Innehåll

1. Introduktion	4
1.1 Bakgrund	4
1.1.1 Religionsfrihet.....	4
1.1.2 Skolans fostrande uppdrag.....	5
1.1.3 Muslimer i Sverige.....	6
1.1.4 Den muslimska kvinnan.....	7
2. Syfte och frågeställningar.....	7
3. Metod och urval.....	8
3.1 Metod.....	8
3.1.1 Fokusgruppsintervju	8
3.2 Urval.....	9
3.3 Tillvägagångssätt	9
3.4 Etiska överväganden.....	10
4. Litteraturoversikt	10
4.1 Tidigare forskning.....	10
4.1.1 Att uttrycka religiösa positioner i skolsammanhang.....	10
4.1.2 Hur talar man om religion.....	11
4.2 Teoretisk referensram.....	12
4.2.1 Intersektionalitet.....	12
4.2.2 Religiös proximitet	12
4.2.3 Kittelmann Flensners religionsdiskurser.....	13
5. Resultat.....	14
5.1 Möjligheter och utmaningar med att ha en uttalat religiös identitet i den svenska skolan..	14
5.1.1 Vad kännetecknar en muslim?.....	14
5.1.2 Att vara religiös i svenska skolan	16
5.2 Hur andra elever uttrycker sig kring islam.....	17
5.2.1 Okunskap	17
5.2.2 Kränkningar	18
6. Analys	19
6.1 Religiösa individer i skolan	19
6.1.1 Islamisk praktik och religiös proximitet.....	19
6.1.2 Krock mellan religiösa och sekulära normer i skolan	19
6.2 Okunskap och negativt tal om islam.....	20
6.3 Skolans bemötande av elever med religiös identitet.	21

7. Diskussion	21
7.1 Resultatdiskussion.....	21
7.1.1 Vilka möjligheter och utmaningar ser deltagarna med att ha en uttalat religiös identitet i den svenska skolan?.....	21
7.1.2 Hur upplever deltagarna att andra elever uttrycker sig kring deras religion?.....	22
7.1.3 På vilka vis kan skolan underlätta för muslimska elever som vill praktisera islam, och därmed främja religionsfrihet i skolmiljön?.....	23
7.1.4 Reflektion	23
7.2 Metoddiskussion	23
7.3 Framtida studier	24
8. Sammanfattning.....	25
Referenser	26
Bilagor.....	27
Bilaga 1: Intervjuguide	27
Bilaga 2: Information till deltagare om undersökning av religiös identitet i den svenska skolan.	27
Bilaga 3: Information till vårdnadshavare om undersökning av religiös identitet i den svenska skolan.	28

1. Introduktion

När jag började jobba som högstadielärare blev jag snart tillfrågad under min rastvakt att låsa upp ett grupprum åt några muslimska flickor, då de skulle be. Religionsfrihet är en av våra grundlagar i Sverige, och också en mänsklig rättighet, men vilka möjligheter och utmaningar kan elever möta när de vill följa sin religion i den svenska skolan? Detta väckte en nyfikenhet hos mig, allt eftersom lärde jag mig mer om flickorna och såg delar av de utmaningar de stöter på varje dag. Det jag också upptäckte var att det inte fanns mycket material inriktat på muslimska tjejer i yngre tonåren och deras religiositet i skolsammanhang, därav kändes det som en intressant vinkling för att kunna ge samt själv få en större förståelse för dessa elever.

Kvinnor är sällan integrerade i framställningar om islam, och representeras ofta i separata avsnitt. Man ser "muslimen" som en man. Det finns inom religionsvetenskapen en tendens att se världen endast utifrån mäns perspektiv. Detta leder till att forskare nöjer sig med endast mäns perspektiv, även i frågor som berör kvinnor (Karlsson Minganti, 2007, 31). Denna studie fokuserar på endast unga kvinnors erfarenheter, som ett försök att ge en motpol till de studier som medvetet eller omedvetet fokuserat på endast män.

Utöver Holmqvist Lidhs (2016) avhandling *Representera och blir representerad: Elever med religiös positionering talar om skolans religionskunskapsundervisning* som behandlar unga tjejer och killar med olika religiös bakgrund och deras syn på religionskunskapen och de andra ämnena i svenska skolan finns det inte mycket som är speciellt inriktat på unga muslimska tjejer i diasporan i ett sekulärt land som Sverige och deras möjligheter och utmaningar med att uttrycka sin religiösa tro i skolan. Med denna undersökning hoppas jag därför bidra med ny empiri kring religiös identitet inom den svenska skolan utifrån muslimska flickors egna skildringar. Intervjun kommer hållas ur en feministisk hållpunkt, då syftet är att samtal med flickorna och få deras genuina tankar och förmedla dem, istället för att tala om flickorna.

Detta arbete är en studie inom det religionsdidaktiska fältet och ämnar undersöka muslimska flickors religiösa identitet i den svenska skolan och de utmaningar och möjligheter de har, samt deras upplevelser av hur andra uttrycker sig kring deras religion. Studien använder sig av en kvalitativ metod. Deltagarnas beskrivningar producerade genom en gruppintervju som utgör studiens empiriska material.

1.1 Bakgrund

Denna studie ämnar belysa muslimska flickors möjligheter och utmaningar med en religiös identitet i den svenska skolan. I detta avsnitt kommer en bakgrund ges till religionsfrihet och postmodernitet, skolans fostrande uppdrag samt till muslimer i Sverige och muslimska kvinnor.

1.1.1 Religionsfrihet

Sveriges riksdag skriver i "1951: Religionsfrihet skrivs in i Sveriges lagstiftning" att svenska medborgare fram till 1860 var tvungna att tillhöra Svenska kyrkan, och därmed bekänna sig till den rena evangeliska läran. Därefter kunde medborgare lämna svenska kyrkan, om de istället trädde in i ett annat godkänt kristet samfund. Religionsfrihetslagen etablerades 1951 och innebar att Sveriges medborgare hade rätten att gå ur svenska kyrkan utan att bli medlem i ett annat kristet trossamfund. Först då hade svenskarna religionsfrihet och även rätt att inte tro. Rätten att utöva sin religion är idag garanterad, då den är en av Sveriges fyra grundlagar (Sveriges riksdag).

I *Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna* (Svenska FN-förbundet, 2008) framförs religionsfrihet som en av de mänskliga rättigheterna:

Var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion och trosuppfattning och att, ensam eller i gemenskap med andra, offentligen eller enskilt, utöva sin religion eller trosuppfattning genom undervisning, andaktsutövning, gudstjänst och religiösa sedvänjor (Svenska FN-förbundet, 2008, 6).

I Sverige är religionsfrihet en grundlag, och i Sveriges regeringsform kapitel 2 §1.6 står det att religionsfrihet innebär "frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion". Det är alltså tillåtet att utöva sin religion, och att visa den både privat och offentligt genom till exempel religiösa symboler. Denna definition kan jämföras med Frankrikes definition av religionsfrihet, där de istället tolkar religionsfrihet som rätten att vara fri från religion i det offentliga rummet. Det finns bland annat ett långtgående förbud mot religiösa symboler i det offentliga rummet i Frankrikesedan 2004 är det förbjudet att bära kläder eller symboler som tydligt visar ens religiösa identitet i statliga skolor. Detta innebär alltså att slöja, kippa eller stora kors inte är tillåtna i skolan i Frankrike. Frankrikes inställning till religionsfrihet drabbar främst muslimer, detta bland annat efter 2010 då ett förbud mot ansiktstäckande klädsel vid vistelse i offentliga platser antogs. På grund av detta får muslimska kvinnor i Frankrike inte bära burka eller niqab på gator, marknader och allmänna transporter eller i privata kontorsbyggnader. Frankrikes förbud mot religiösa symboler i skolan samt förbudet mot ansiktsslöja har dock kritiserats av FN:s kommitté för mänskliga rättigheter med hänvisning till att förbuden bryter religionsfriheten. (Utrikesdepartementet, 2018, 8).

Religionsfrihet kan definieras på olika sätt och till följd av detta få olika uttryck samt vara av olika vikt i det offentliga samhället. I en undersökning från Pew research Centre skriver Connaughton, Kent, & Schumacher (2020) att man har funnit att religionsfrihet inte har samma prioritet över hela världen. I de 34 undersökta länderna uttrycker en median på 68 % att religionsfrihet är viktigt i deras land, men det finns stora skillnader mellan de undersökta ländernas resultat. I Japan är det endast 18 % av de tillfrågade som ser religion som mycket viktigt. Detta kan jämföras med Nigeria och USA där 88 % respektive 86 % anser religion som viktigt. I majoriteten av de undersökta EU-länderna säger ca 60 % eller mindre att religionsfriheten är mycket viktig i deras land (Connaughton, Kent, & Schumacher, 2020). I SOM-undersökningen från 2011 har man funnit att cirka 63% av svenska folket anser att religionsfrihet (för invandrare) är viktigt (Demker, 2012, 97).

I Sverige är religionsfrihet en rättighet, vilket tydliggörs i grundlagen. Detta betyder i Sverige att alla har rätt att utöva eller inte utöva en religion. Dock har Sverige fram tills 1951 varit ett kristet land. Till skillnad från andra länder tillåts religiösa symboler i det offentliga rummet, såsom skolor, i Sverige.

1.1.2 Skolans fostrande uppdrag

Skolans fostrande uppdrag har sedan skolplikten infördes 1842 förändrats stort. När skolplikten trädde i kraft övergick ansvaret för undervisningen från föräldrarnas ansvar till skolan och lärarnas ansvar, skolan var då konfessionell. I 1919 års undervisningsplan för folkskolan bröt man med den gamla folkskolans arbetssätt som var formaliserade till förmån för en aktiverande och barn nära undervisning. Detta ledde också till brytningen av traditionen att folkskolan skulle stå för en undervisning som var konfessionellt bunden till den svenska kyrkan (Hartman, 2011, 29)

År 1962 framförde man i grundskolan ett krav på objektivitet i kristendomsundervisningen. Detta innebar att det nu skulle ges en omfattande religionskunskapsundervisning. Under 1990 talet infördes en ny typ av läroplaner då skolan kommunaliserades. Läroplanerna efter 1994 har en mindre omfattning än innan, och det som omfattas är mål och riktlinjer där värdegrunden för skolans arbete formuleras (Hartman, 2011, 30).

I Sverige finns det övergripande bestämmelser som styr undervisning och lärande i den svenska skolan, dessa bestämmelser hittas i bland annat kursplaner/ämnesplaner, skollagen och läroplaner och fastställs genom riksdagsbeslut. Den svenska skolan är dock inte värdeneutral, utan har ett normativt fostrande uppdrag, vilket syns i bland annat i skollagens första kapitel § 5:

Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor (SFS 2010:800 § 5).

Det fostrande uppdrag som skolan har specificeras ytterligare under rubriken “Grundläggande värden” i läroplanstexterna ”I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande” (Skolverket, 2011a, 5, Skolverket, 2011b, 7).

Den svenska skolan har alltså ett tydligt mål att lära ut en etik i linje med den som förvaltas av kristen tradition och västerländsk humanism genom att fostra eleverna till generositet, tolerans och ansvarstagande. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, solidaritet mellan människor och jämställdhet framhävs alla som grundläggande mänskliga rättigheter i skollagen, vilket även ligger i linje med Den universella deklarationen om de mänskliga rättigheterna (FN, 1948). I *barnkonventionen* står det under artikel 14 “Barn har rätt att utöva vilken religion de vill, eller ingen alls.”(Unicef, 2019), alltså är religionsfriheten också central inom barnkonventionen. Barnkonventionen gjordes till lag 1 januari 2020. I skolor ska barnen alltså ha rätt att utöva den religion de själva vill.

1.1.3 Muslimer i Sverige

Muslimsk invandring till Sverige skedde först i större skala efter andra världskriget. Det var främst muslimska män som kom till Sverige som arbetskraft. Majoriteten planerade bara stanna i ett par år. Tillsammans med arbetsmigranter från hela världen kategoriserades de främst efter etnicitet eller nationalitet och religiositeten lades ofta på is. Därför var inte den religiösa identiteten aktuell i samhällsdebatten. Om religiositeten inte lades på is, praktiserades den på en personlig sfär, med bönetider hemma, på jobbet eller hos bekanta. Det fanns ingen mobilisering för att bygga moskéer. Allt eftersom blev det uppenbart för många att de hade kommit till Sverige för att stanna. Familjer återförenades i Sverige och nya familjer bildades. Även flyktinginvandring ledde till att muslimska barn växte upp i Sverige. För föräldrarna aktiverades återigen religionen, inte bara på grund av associeringen med det forna hemlandet, utan även som något centralt i livet och barnens uppfostran. För muslimer blir moskéer en viktig knutpunkt för traditionsförmedling, meningsskapande och muslimsk gemenskap (Karlsson Minganti, 2007, 98).

När unga människor rör sig längre bort från hemmiljön möts de av nya människor, så som lärare, klasskamrater och deras föräldrar, ungdomsledare osv., att förhålla sig till. Pia Karlsson Minganti (2007) påpekar att dessa nya människor kan ha uppfattningar och vanor som inte stämmer överens med ungdomens egna. Ungdomars sunda förnuft och normalitet utmanas därför utav nya vanor och uppfattningar. Detta är allmänt för alla ungdomar, dock tenderar vissa grupper få sin normalitet mer sanktionerad än andra. I mötet med svenska icke muslimska majoritetssamhället kan muslimska barn och unga uppleva sig som avvikande, ifrågasatta och nedvärderade. Detta är särskilt bekymmersamt i skolmiljön som trots uppdraget om att förmedla objektiv kunskap också har ett fostrande uppdrag att förmedla en värdegrund baserad i den kristna och västerländska värdegrunden (Karlsson Minganti, 2007, 72).

Unga muslimer ser sig som mogna när de klarar av att hålla religiösa föreskrifter och bud. Men från skolvärlden kommer ibland motsatta budskap. Bön uppfattas bland annat som “onödig” och “störande” och fastan som “hälsovådlig” och “uttröttande”. Dessa möten leder till att unga

muslimer reflekterar över frågor som “är jag muslim?” och “varför?” (Karlsson Minganti, 2007, 73)

I den studie som Minganti Karlsson (2007) genomförde avfärdar de nio deltagarna att islam skulle vara påtvingat dem. I de resonemang de för om att bli pressade kommer pressen istället från vissa oönskade normer och praktiker som associeras med föräldrarnas kulturellt färgade uppfattningar och den icke islamiska världen. Det fria valet framförs som grundläggande för deltagarna, dock så präglas de av individualiseringen av religionen, då den måste aktiveras av den enskilde individen. I Sverige måste varje muslim ta ställning till islam, genom att välja hur hen vill vara muslim och själv ta ansvar för den valda positionen. Den religiösa positionen kan krocka med ideal och praktiker hos majoritetsbefolkningen (90). Deltagarna ser dessutom religiös tro och identitet som en personlig process de själva valt att inleda (Karlsson Minganti, 2007, 91).

1.1.4 Den muslimska kvinnan

Karlsson Minganti (2007) skriver i sin avhandling att genusperspektivet sällan är integrerat i framställningar om islam, och att muslimska kvinnor oftast representeras i separata avsnitt. “Muslimen” är man och islamisk genusedologi tenderar att beskrivas utifrån mäns erfarenheter och intressen. Detta kan ses som androcentrism, med vilket menas att det finns en ofta omedveten tendens att endast se världen från mäns perspektiv och förutsätta att det perspektivet också gäller för kvinnor. Detta leder till att forskare nöjer sig med att intervjua manliga företrädare för samfund och grupper, även i de frågor som berör kvinnor. Uppgifter om kvinnors liv och erfarenheter inkorporeras därför sällan i slutanalyser (Karlsson Minganti, 2007, 31)

Jonas Svensson (1996) beskriver i sin bok *Muslimsk feminism* att muslimsk feminism till en början dominerades av män (26). Den första muslimska feministen sägs vara Qasim Amin (21). Den manliga dominansen inom feminismen banade dock väg för kvinnor som anammade de nya idéerna och krävde reformer (Svensson, 1996, 26). De tidiga kvinnliga feministerna i *Muslimsk feminism* (Svensson, 1996) är en högt utbildad elit i Egypten som påverkas av de västerländska sederna och umgås mycket med utlänningar. Det är alltså inte alls den vanliga kvinnan i det egyptiska samhället under 1900 talet som ska befrias utan fokus är på övre medelklassens samt överklassens kvinnor som tydligt avskilt sig från den övriga befolkningen mycket på grund av slöjan, haram systemet och polygamin. Majoriteten av kvinnorna i de lägre samhällsklasserna i Egypten jobbade redan utanför hemmet och hade gjort det under en längre tid (Svensson, 1996, 27).

Det finns en stark tendens i medias skildring av muslimska kvinnor att antingen ansluta sig till det stereotypiska vi-dem-tänkandet, där islam och muslimer blir “de andra”, motpolen till västerländska moderna värderingar. Om skildringen inte direkt ansluter sig till vi-och-dem-tänkandet blir den indirekt bekräfta detta tänkande genom att lyfta starka muslimska kvinnor i kontrast mot antingen hennes omgivning eller de förväntningar som finns hos läsaren. Detta beskrivs som “representationens dubbelfälla”, vilket betyder att försöken att distansera sig från en negativ diskurs, fortfarande tar sin utgångspunkt i den negativa diskursen och på så vis bekräftar den (Axner, 2015, 5).

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka muslimska flickors upplevelse av att ha en religiös identitet i den svenska skolan.

För att uppnå syftet har följande frågeställningar tagits fram:

- Vilka möjligheter och utmaningar ser deltagarna med att ha en uttalat religiös identitet i den svenska skolan?
- Hur upplever deltagarna att andra elever uttrycker sig kring deras religion?
- På vilka vis kan skolan underlätta för muslimska elever som vill praktisera islam, och därmed främja religionsfrihet i skolmiljön?

3. Metod och urval

I detta avsnitt kommer metoden och de val som behövs göras för att genomföra studien att presenteras. Urvalet likaså tillvägagångssättet och de etiska reflektioner som har gjorts kommer att redovisas för.

3.1 Metod

En kvalitativ metod har valts då studien lägger vikt vid hur enskilda individer uppfattar och tolkar sin sociala verklighet (Bryman, 2011, 41). Därför har den kvantitativa metoden valts bort då den generellt sett innehåller en uppfattning om den sociala verkligheten som en yttre och objektiv verklighet. Dessutom läggs oftare vikt vid kvantifiering när det gäller insamling och analys av stora datamängder (Bryman, 2011, 40).

Då studien endast fokuserar på en mindre grupp där individen sätts i fokus valdes en kvalitativ metod ut då fokusen ligger på enskilda individers tolkningar av sin verklighet. Den kvantitativa metoden var alltså inte aktuell i relation till forskningsfrågorna.

Det empiriska materialet samlas in med hjälp av semistrukturerad fokusgruppsintervju. Semistrukturerade intervjuer innebär att forskaren följer en lista med förhållandevis specifika teman som ska diskuteras, denna lista kallas för en intervjuguide. Deltagarna har dock möjlighet att svara på sitt eget sätt och frågorna måste inte heller komma i samma ordning som i intervjuguiden. Dessutom har forskaren möjlighet att ställa följdfrågor, dock följer intervjun i största grad intervjuguiden. Fördelen med denna metod är flexibiliteten och möjligheten att beröra de ämnen som forskaren/studenten anser intressanta, samt möjligheten för intervjupersonerna att ta upp teman de själva finner viktiga eller som de är speciellt intresserade av (Bryman, 2011, 415).

3.1.1 Fokusgruppsintervju

En fokusgrupp är en typ av gruppintervju som är inriktad på ett specifikt tema, eller en viss frågeställning. När man använder sig av en fokusgruppsintervju ska gruppleddaren försöka ge deltagarna så fria tyglar som möjligt. Dock kan det finnas tillfällen då gruppleddaren behöver ställa någorlunda konkreta frågor (Bryman, 2011, 465). I denna studie är intervjun inriktad på temat "Muslimska flickors religiösa identitet i skolmiljö". En viss struktur eftersträvas genom att en flexibel intervjuguide kommer följas för att säkerställa att studiens frågeställningar blir besvarade.

Valet att använda gruppintervju istället för enskilda intervjuer gjordes då fokusgruppstekniken möjliggör för forskaren att skapa sig en förståelse för varför människor tycker som de gör. I vanliga intervjuer får respondenterna ofta frågor om varför de har den åsikten som de har. Medan gruppintervjuer rymmer en möjlighet för deltagarna att utforska varandras skäl. En individ kan svara på ett visst sätt i en fokusgruppsintervju, men kan sedan modifiera sitt svar efter att ha hört de andra deltagarnas synpunkter, dessutom kan individerna ta ställning till synpunkter som de själva inte tänkt på (Bryman, 2011, 449).

I en vanlig intervju ställs intervjupersonerna sällan inför utmaningar eller ifrågasättanden, de har större möjlighet att säga saker som motsäger det som de tidigare nämnt, de kan säga saker som inte är sant, och forskare påpekar sällan att osanningar är just osanningar. I en fokusgrupp kan deltagarna däremot argumentera, diskutera och ifrågasätta varandras påståenden vilket leder till att forskaren har större möjlighet att få mer realistiska beskrivningar av vad människor faktiskt tycker och tänker (Bryman, 2011, 449).

Fokusgruppsintervjun kommer genomföras med flickor från högstadiet, detta val har gjorts för att undvika att ha intervjun på nätet där samma säkerhet inte alltid kan säkerställas¹.

Genomförandet av gruppintervjun görs också med feministiskt fokus. Detta innebär dels ett fokus på flickors erfarenheter, samt en strävan efter en hög grad av tillit och förtroende mellan intervjuare och intervjupersoner, en hög grad av ömsesidighet från intervjuarens sida samt att hänsyn tas för de synsätt som intervjupersonerna har. Att ha en feministisk hållpunkt motverkar också den hierarkiska relation som kan uppstå mellan intervjuare och intervjupersoner (Bryman, 2011, 438).

3.2 Urval

För att genomföra undersökningen har muslimska flickor på ett högstadium rekryterats som informanter till fokusgruppen. Tanken var från början att undersöka gymnasieelever men på grund av covid-19² har högstadieelever rekryterats som deltagare.

Målinriktat urval har använts för att välja lämpliga intervjupersoner. Målinriktat urval innebär att jag gör mitt urval utifrån en önskan att intervjua personer som är relevanta för mina problemformuleringar (Bryman, 2011, 434). Deltagarna i fokusgruppen måste alltså uppfylla vissa kategorier (Bryman, 2011, 454). I denna undersökning krävs att fokusgruppens deltagare tillhör följande kategorier: Kvinna, muslim samt högstadielev. Fyra högstadieelever mellan 13-15 år som alla är kvinnor och muslimer rekryterades.

Fokusgruppens deltagare är en kombination av två naturliga grupper, bestående av två mindre kompisgäng. Flickorna känner dock alla varandra. Det finns både för- och nackdelar med att välja en naturlig grupp, bland annat finns det risk för att samspelsmönster och statusskillnader som redan existerar i gruppen kan påverka gruppdiskussionen (Bryman, 2011, 456). Jag har trots detta valt en naturlig grupp då denna kan bidra till att diskussionerna löper så naturligt som möjligt, samt att deltagarna är mer villiga att delta då de redan känner de andra deltagarna (Bryman, 2011, 457). Deltagarna i studien har fått kodnamn för att skydda deras identitet.

3.3 Tillvägagångssätt

Efter att ha tagit kontakt med deltagarna samt skickat hem informationsbrev och samtyckesblanketter bestämdes en tid för intervjun. I det hemskickade informationsbrevet fick både vårdnadshavare samt deltagarna information kring studiens syfte och tillvägagångssätt samt att intervjun kommer spelas in för att förbereda deltagarna på detta.

Intervjun ägde rum efter skoltid på elevernas skola, detta för att säkerställa att intervjun blev av och för att redan på morgonen kunna säkerställa att alla var på plats. respondenterna fick inte frågorna på förhand, detta för att minimera att de skulle prata ihop sig om vem som svara på vad, samt för att få spontana reaktioner och svar på frågorna. Deltagarna fick möjlighet att själva välja namn, men valde att låta mig välja deras namn.

---

² Covid19 orsakade under vårterminen 2020 stängning av alla gymnasieskolor.

Efter intervjun var det tid att transkribera materialet. Ahrne & Svensson (2015) beskriver i Handbok i kvalitativa metoder hur det är ovanligt att en forskare eller student analyserar det inspelade materialet, utan man analyserar och kategoriserar den transkriberade texten (Ahrne & Svensson, 2015, 23). Vid transkriberingen gjordes ett aktivt val att inte ändra elevernas språk till korrekt svenska, detta för att ge autenticitet till deras uttalanden. Efter transkriberingsarbetet tematiseras materialet efter frågeställningar samt kategorier som togs fram efter varje frågeställning. Detta för att underlätta redovisningen av resultatet och analysen. Materialet redovisades, analyserades och diskuterades sedan.

3.4 Etiska överväganden

Grundläggande etiska frågor som rör bland annat frivillighet, integritet, konfidentialitet och anonymitet för deltagarna har tänkts över noggrant. Deltagarna samt deras vårdnadshavare (för eleverna som är yngre än 15) har blivit informerade kring undersökningens syfte.

Informationsbrevet innehåller information om att deltagandet är frivilligt och vilka moment som ingår i undersökningen. Detta är information som deltagarna måste få enligt etiska forskningsprinciper (Bryman, 2011, 131). Dessutom har uppsatsen blivit etiskt prövad då Forskningsetiska nämnden (FEN) vid Högskolan Dalarna har i uppgift att ge etiskt tillstånd för uppsatser eller examensarbeten som innefattar forskningsetiskt känsliga projekt.

Då endast en av deltagarna är över 15 har vårdnadshavare gett samtycke till att ungdomen får delta för övriga tre, och alla informationsbrev har undertecknats av både eleven och eventuell vårdnadshavare för att samtyckeskravet ska uppfyllas. Dessutom säkerställs alla deltagarnas identiteter av konfidentialitetskravet, vilket betyder att uppgifter om deltagarna behandlas med största möjliga konfidentialitet. Dessutom får de uppgifter som samlats in endast användas för forskningsändamålet för att uppnå nyttjandekravet (Bryman, 2011, 132). Intervjun samt transkriberingen av denna sparas på ett USB tills uppsatsen är färdig. Den sparade intervjun och transkriberingen raderas när studien är klar i enlighet med dataskyddsförordningen.

4. Litteraturoversikt

I detta avsnitt kommer tidigare forskning lyftas, speciellt Holmqvist Lidhs (2016) licentiatuppsats *Representera och bli representerad- Elever med religiös positionering talar om skolans religionskunskapsundervisning* samt Kittelmann Flesner (2015) avhandling *Religious education in contemporary pluralistic Sweden*, liksom Karlsson Mingantis (2007) avhandling *Muslima*. Utöver tidigare forskning kommer även ett teoretiskt ramverk att presenteras, där bland annat centrala begrepp som intersektionalitet, religiös proximitet och sätt att tala om religion kommer att förklaras.

4.1 Tidigare forskning

4.1.1 Att uttrycka religiösa positioner i skolsammanhang

Holmqvist Lidh (2016) finner i sin avhandling "Representera och bli representerad" att elever med religiös identitet uttrycker svårigheter med att känna igen sin egna religiösa tradition i skolundervisningen. Eleverna uttrycker att religionerna presenteras på ett ytligt, stereotyp och faktainriktat sätt där fokus läggs på religionernas historiska framväxt och på de "regler" som finns i religionerna. Eleverna uttrycker att det finns en skillnad i det som de ser som grundläggande och meningsfullt i respektive tradition och det de möter i undervisningen (Holmqvist Lidh, 2016, 204).

När deltagarna i Holmqvists Lidhs (2016) studie tillfrågas angående att representera sin religiösa tradition svarar majoriteten nekande eller tvekande. De vill inte stå till svars för en hel tradition, dels på grund av att de inte tycker sig kunna tillräckligt men också för att de inte anser sig vara tillräckligt goda representanter (Holmqvist Lidh, 2016, 206). Ett exempel som Karlsson Minganti (2007) ger är hur icke-muslimer tenderar att avkräva muslimer utförliga uttalanden om vad islam säger och hur muslimer gör. Elever som blir tvingade in i rollen som representanter beskriver den som betungande och att det ständiga försvarandet av religionen påverkar deras skolgång (Karlsson Minganti, 2007, 73).

Enligt Holmqvist Lidh (2016) är skolans styrdokument ofta synliga i sätt att tala om undervisning. Även elevers sätt att tala om sina egna möjligheter att välja religiös position villkoras av kraven på en neutral undervisning, och eleverna synliggör gränser för vad de anser höra hemma inom religionskunskapsundervisningen genom sitt tal. Eleverna lyfter fram det som de finner problematiskt, utmanande eller som går utanför ramarna (195). No-ämnen och filosofi tenderar dessutom att göra elever mer självgranskande och fundera kring, samt ifrågasätta, den egna tron i större utsträckning än religionskunskapen. Den sekulära diskurs där skolan fostrar till kritiskt tänkande och ett vetenskapligt förhållningssätt leder därmed till att elever med religiösa bakgrunder upplever att religiösa föreställningar ibland förlöjligas, motarbetas eller förnekas (Holmqvist Lidh, 2016, 196).

Holmqvist Lidhs (2016) licentiatuppsats är relevant för denna studie då den undersöker unga med religiös identitet i skolan. Även fast den är mer specifikt inriktad på deras uppfattning om religionskunskapen ger den ändå viss insyn i de utmaningar som finns för religiösa då även andra utmaningar utanför religionskunskapsklassrummet berörs.

4.1.2 Hur talar man om religion

Kittelmans Flensner (2015) fann i sin avhandling att elever och lärare för tre olika typer av diskurser, alltså sätt att tala om religion. Den första av dessa är *sekularistisk diskurs*, vilket innebär en "kronocentrisk" syn på historien och tiden, med vilket Kittelmans Flensner (2015) menar att beskrivningar om mänskligheten ses nått sin fulländning. (Kittelmans Flensner, 2015, 285). Den andra är en *andlig diskurs* och framförs av elever och lärare som refererar till en verklighet bortom förnuftet (Kittelmans Flensner, 2015, 287). Den tredje diskursen som Kittelmans Flensner (2015) funnit är *svenskhetdiskursen* som kopplar svenskhet till föreställningar om Sverige som ett kristet land, dock har dessa föreställningar inte mycket med religion eller religiositet att göra (Kittelmans Flensner, 2015, 289). Mer information om dessa diskurser hittas under avsnitt 4.2.3 i detta arbete.

En annan relevant studie är Pia Karlsson Mingantis (2007) avhandling *Muslima*. Där beskrivs hur de nio tjejer Karlsson Minganti (2007) har följt, uttrycker att deras barndom präglades av tyst doxisk kunskap, det vill säga att deltagarna genom vardagslivets interaktion som barn ges grundläggande kunskap om hur världen bör förstås. Genom kunskap som traderats mellan generationer utan vidare ifrågasättning. Detta tysta förgivettagna sunna förnuft kallas för doxa (67). Som ungdomar/unga vuxna tvingas tjejerna istället artikulera och utveckla det förgivettagna. Deltagarna kämpar även om tolkningsföreträde på frågor såsom "hur lever man som muslim i ett icke muslimskt samhälle?" och "vem är jag?". Detta sökande efter svar hjälper till att utveckla samtida islamiska diskurser och praktiker (Karlsson Minganti, 2007, 73).

Deltagarna i Karlsson Mingantis (2007) avhandling anser sig själva ha gått från en omedveten barndomsreligion till medvetet praktiserande muslimer – en utveckling som de liknar med att frigöras, bli en individ och göra egna val samt finna en ny alternativ gemenskap. De nio deltagarna vill inte gärna förknippas med begreppet feminism. Inom deltagarnas islamiska kretsar sattes feminister som en direkt motpol till den goda muslimska kvinnan och feminismen ses

enligt dem som ett hot mot centrala värden inom islam så som familj, moderskap, sexualmoral och "naturlig" Femininitet. Dock uttrycker deltagarna en viss öppenhet för både "feminist" som självbeteckning och feminism som kritiskt tänkande kring genus (Karlsson Minganti, 2007, 82).

Karlsson Mingantis (2007) avhandling är relevant för denna studie då den behandlar unga muslimska kvinnor som vill leva i enlighet med sin tro i ett sekulariserat samhälle. De fynd som Karlsson Minganti (2007) gör är relevanta, då de ger insikt i de möjligheter och utmaningar som muslimska kvinnor kan ha i det svenska samhället.

Kittelmans Flensners (2015) avhandling behandlar vilka diskurser som förs om religioner i religionskunskapsklassrummen. Trots att hennes framtagna diskurser är hämtade från religionskunskapsklassrummet kan de ändå ge insikt i de diskurser kring religion som finns i skolsammanhang.

4.2 Teoretisk referensram

4.2.1 Intersektionalitet

I analysen tillämpas det intersektionella perspektivet för att belysa hur olika aspekter av deltagarnas identitet aktiveras i skolmiljön. Detta analytiska perspektiv ser till samspelet mellan de olika sociala konstruktioner och kategorier som existerar i samhället, såsom religion, kön, klass, ålder, funktionsvariation och etnicitet och hur dessa kategorier samspekar till upprätthållningen samt skapandet av överordning och underordning (Sporre, 2016, 34). Genom att använda ett intersektionellt perspektiv synliggörs de kategorier som genom intersektionalitet definierar deltagarna. (Nicolaisen, 2016, 104), i detta fall främst kön och religion.

Det finns enligt Appelros (2005) de som ifrågasätter religion som en aktör inom intersektionalitet, och baserar detta på antagandet att religion är frivilligt, och alltså ingen förtryckande kategori. Religionen är tvärtom något oundvikligt som majoriteten måste förhålla sig till, det är främst i starkt sekulariserade samhällen som religion tros vara ett val, och inget man tvingas förhålla sig till såsom kön och klass. Även om människor själva inte är religiösa, konfronteras även de med maktordningar som baseras på religiösa grunder (Appelros, 2005, 70). Enligt Nina Lykke (2005) är intersektionalitet användbart "för en kritisk feministisk - antirasistisk, antiheteronormativ, antixenofobisk, antisexistisk osv- teoribildning" (Lykke, 2005, 8).

Då denna studie ämnar behandla religiösa kvinnor och de utmaningar och möjligheter de har i den svenska skolan har det intersektionella perspektivet valts som en del av det teoretiska ramverket. Förhoppningen är att det intersektionella perspektivet kan bidra med att synliggöra de kategorier som genom intersektionalitet kan definiera eleverna.

4.2.2 Religiös proximitet

Erica Appelros presenterar begreppet i artikeln "Religion och intersektionalitet" (2005). Detta är ett analysbegrepp där religiösa ideologiska system förstås utifrån en närhetsprincip ("proximitet") där gud(ar)/den gudomliga kraften/läran står i centrum. Närhetsprincipen kan handla om att ha kommit olika långt på den andliga vägen, ha mer eller mindre tillgång till den gudomliga auktoriteten, ha större eller mindre rätt att tolka heliga skrifter eller att ha mer eller mindre insikt i den gudomliga viljan. Närhetsprincipen implicerar ett hierarkiskt system. Dessa system kan vara antingen institutionaliserade, med till exempel biskopar, präster, imamer och lekmän. Det finns även system som bygger på ett informellt erkännande av andlig mognad som tecken på närhet till den gudomliga kärnan. Detta innebär att de med djupare andlig insikt ställs mot de utan djup andlig insikt. De informella hierarkierna kan ligga som viss grund till de institutionaliserade hierarkierna (Appelros, 2005, 72).

Appelros förespråkar att man talar om dessa hierarkiska system som grader av religiös proximitet. Ju närmare desto mer privilegierat, mer auktoritet och bättre för människan. Appelros menar också att män på grund av deras genus, det vill säga de föreställningar, idéer och handlingar som formar människors sociala kön, har en högre grad av religiös proximitet. Detta religiösa resonemang stärker därmed det patriarkala samhället där män privilegieras över kvinnor och där vissa motsätter sig samhällets jämställdhetspolicy där män och kvinnor framställs som jämlikar (Appelros, 2005, 76). Som exempel på hur religiös proximitet kan påverka kvinnors liv menar Appelros (2005) att en kvinna som hävdar sin rätt att vara både kvinna och andlig ledare blir marginaliserade som upproriska mot guds vilja, och får därför en ännu lägre religiös proximitet än de tidigare hade (Appelros, 2005, 78).

Religiös proximitet hoppas kunna bidra med kompletterande synvinklar till det intersektionella perspektivet, och ge ett perspektiv på hur närhet till en religion påverkar livet hos deltagarna i studien.

4.2.3 Kittelmann Flensners religionsdiskurser

Kittelmann Flensners (2015) tre diskurser som hon urskilt används i religionskunskapsklassrum används här för att sätta ett teoretiskt ramverk kring vilka diskurser deltagarna uttrycker att andra använder när de pratar om religiösa traditioner.

4.2.3.1 Sekulär diskurs

Inom sekulär diskurs förknippas religion med en svunnen tid då människor inte visste bättre, den sekulära diskursen framför att vi idag har passerat denna ovisshet. Inom sekulär diskurs framförs hur moderna människor inte behöver religion och intolerans förknippas med religion och religiösa individer. Inom den sekulära diskursen framställs en icke-religiös position som neutral i förhållande till religion. Att vara "neutral" eller "objektiv" var positivt, och det var vanligare i helklassdiskussioner att eleverna positionerade sig som ateister än att de intog en religiös position. Det kritiska tänkandet är centralt i den svenska skolan, och lärarna Kittelmann (2015) följt framhöll vikten av att ha ett kritiskt förhållningssätt till alla typer av livsåskådningar, dock finner Kittelmann (2015) att "kritiskt granska" lätt förväxlades med att "kritisera" (Kittelmann, 2015, 285). I den sekulära diskursen var individualism ett annat centralt värde. Att vara religiös förknippas med att blint följa kollektiva och irrationella regler. Inom sekulär diskurs framställs religion som individualismens motpol (Kittelmann, 2015, 286).

4.2.3.2 Andlig diskurs

Inom andlig diskurs talar man om en dimension av tillvaron som handlar om något som beskrivs som "ultimate concern" om människans existentiella villkor och möjligheten att det kan finnas någon form av suprahuman makt, eller dimension förnekas inte (Kittelmann, 2015, 287).

Inom den andliga diskursen beskrivs religion och andlighet som flytande signifikanter och begreppen laddas med olika mening i olika diskurser. Religion förknippades oftast med tro på specifika dogmer och underkastelse av religiösa regler och ritualer. I vissa diskurser associerades andlighet med religiositet, i andra associerades andlighet med frivillighet och bejakande av den egna personen. Att tro på "något större" eller en andlig dimension i tillvaron var accepterat så länge denna tro inte uppfattades som organiserad religion. Kittelmann (2015) framför den tydliga koppling som syns mellan andlighet och privat religiositet, och hävdar att det passar väl med individualismen som är ett centralt begrepp även i denna diskurs. Inom den andliga diskursen beskrivs människan både som meningsskapande och meningssökande att söka efter svar på eviga

frågor och efter mening framställs inom den andliga diskursen som genuint mänskligt (Kittelmann Flensner, 2015, 288). en dimension av tillvaron som handlar om något som beskrivs som "ultimate concern" om människans existentiella villkor och möjligheten att det kan finnas någon form av suprahuman makt, eller dimension förnekas inte

4.2.3.3 Svenskhetsdiskurs

Svenskhet associerad med kristendom hade delvis motsägelsefulla artikuleringar, kristna värden beskrivs som något särskilt för svenskheten, men just vad dessa värden innebär definieras aldrig inom diskursen (Kittelmann Flensner, 2015, 291). Kopplingen mellan kristendom och svenskhet var ett sätt att artikulera ett särskilt vi i relation till det som uppfattas som annorlunda och främmande. Inom denna diskurs refereras Sverige till som både "det mest sekulära landet i världen" och ett "kristet land" (Kittelmann Flensner, 2015, 289). Mötet med andra med en stark religiositet upplevdes ibland som ett hot och religiositet associerades i hög grad med "den etniska andren". Många uttrycker dock en vilshenhet kring vad som i sådana fall är svenskt. Det var tydligt inom svenskhetsdiskursen att den religiositet som förknippades med svenskhet inte hade något att göra med extremism. Människor i andra religiösa traditioner uppfattades inom denna diskurs som "mer religiösa" och därav också som hotfulla. Bandet mellan svenskhet och kristna traditioner syns ytterst tydligt när traditioner och högtider diskuterades. Detta förhållningssätt både utmanar och stärker den sekulära diskursen. Inom svenskhetsdiskursen benämns svenskhet i termer av individualism, rationalism, tolerans, respekt och öppenhet för olika sätt att leva (Kittelmann Flensner, 2015, 290).

Sammanfattningsvis finns det tre diskurser som Kittelmann Flensner(2015) synliggör i sin studie. Dessa diskurser hoppas användas i studien dels för att beskriva hur andra talar om religion, samt för att försöka synliggöra elevernas egna försvar mot dessa diskurser kring religion.

Förhoppningen är att det intersektionella perspektivet, religiös proximitet och de tre olika diskurserna kan användas för att på ett adekvat sätt analysera materialet. De valda teoretiska ramverken hoppas kunna komplettera varandra och bidra till en adekvat analys av materialet, där det deltagarna säger och förmedlar kan analyseras i olika perspektiv och på så sätt ge ett bredare svar på problemformuleringarna.

5. Resultat

I föreliggande avsnitt presenteras det empiriska materialet från den genomförda gruppintervjun. Avsnittet kommer att redovisas under respektive frågeställning och delas in i olika teman, deltagarnas svar har sammanfogats för att skapa bättre struktur i texten och underlätta lokaliseringen av respondenternas svar. Deltagarna presenteras med fingerade namn och deras tal redovisas med citat.

Deltagarna har döpts om till Mona, Amina, Mira och Hafsa. Amina och Mona är från Somalia, båda är 13 år gamla och har bott i Sverige sedan 2011, respektive 2016. Hafsa är 15 år och kom till Sverige från Syrien 2017. Mira är 13 år och kommer från Irak, hon har bott i Sverige sedan hon var 1,5 år gammal. Alla fyra deltagarna går i samma årskurs på samma skola.

5.1 Möjligheter och utmaningar med att ha en uttalat religiös identitet i den svenska skolan

5.1.1 Vad kännetecknar en muslim?

När deltagarna fick frågan om vad som kännetecknar en muslim var klädseln det de nämnde först. Att de bär slöjor, och/eller täckande kläder tyckte de var ett av de tydligaste kännetecken för en muslimsk kvinna. Tre av de fyra deltagarna bär slöja och har gjort det sedan de var ganska unga, dock uttrycker alla tre att det var deras egna val att börja bära slöja, och något de ville, och

fortfarande vill. Endast Mira bär inte slöja ännu, hon säger dock att hon vill göra det när hon är äldre, och känner sig redo för det.

Deltagarna ser alltså först till det uppenbara, att kläderna särskiljer dem från deras svenska icke-muslimska klasskompisar. Dock vid närmare eftertanke kom deltagarna fram till att det även märks på beteendet. Deltagarna nämner, utöver att de ber, att utövandet av sin religion också är något som kännetecknar dem, .exempelvis under Ramadan, då de måste berätta för sina lärare att de inte ska äta i matsalen. Även på andra matvanor, så som att de endast äter vegetariskt i skolan, samt att de inte äter griskött anmärker de att det märks.

När deltagarna sedan fick fundera över vilka handlingar i deras vardagliga liv som är islamiska, kom bland annat bönen, Ramadan och Koranskolan upp som saker de tycker är religiösa.

Hafsa: Ber, 5 gånger per dag. Alltså ber har tider. Så till exempel när jag går hem, så har jag sen tid för att be. Sen om nån vill, fast nu i ramadan, så kan man läsa i qu´ran, för klockan är ju sent innan vi äter. Så ja då kan man läsa qu´ran.

Maya: Har ni något ni vill tillägga som ni tycker ni gör som ni vill tillägga?

Amina: Ja, läser Koran och går i Koranskola på lördagar och söndagar.

Alla deltagarna har gått, eller går i Koranskolan där de läser Koranen. Alla informanterna deltar dessutom i Ramadan som pågår för tillfället, samt ber sina fem böner per dag. De ser alltså klädseln och följandet av Koranen och deltagandet i religionen som det som kännetecknar en muslim.

Deltagarna berättar om hur deltagandet i islam är mer frivilligt när man är liten.

Amina: Ja det blir typ att man tänker att ja men jag är stor nu och alla ber ju där hemma och jag vill också vara. Men sen är det dessutom obligatoriskt för tjejer att börja be och då ska man börja fasta när man fått sin första mens. Men annars så...

Maya: så, för tjejer så är det att när man har fått sin första mens då ska man börja delta mer?

Mona: ja då är det MÅSTE, innan är det inte.

I detta citat framgår hur deltagarna har gått från en doxisk religion, det vill säga att deltagarna genom vardagslivets interaktion som barn ges grundläggande kunskap om hur världen bör förstås, till att vara aktiva deltagare i religionen. De nämner dessutom att för tjejer blir religionen mer av ett tvång efter första mensens. Dock har alla praktiserat islam mer medvetet sedan de var runt 10 år gamla, och har själva gjort valet att bära eller inte bära slöja. När deltagarna pratar om sin religion återkommer de ständigt till att islam är en förlåtande religion, och att ingen synd är för stor för att förlåta. De säger även att religionen ger dem ett lugn då de vet vad som händer efter livets slut och att de får motivation till att vara goda muslimer, och goda människor.

När deltagarna ombeds beskriva Islam i tre ord hade alla liknande ord, med återkommande koppling till förlåtelse, att var en god muslim och god människa. Deltagarna säger även att islam ger en tillhörighet, en känsla av att tillhöra ett folk.

Sammanfattningsvis beskriver deltagarna det som är basalt i religionen som sätt att urskilja en muslim från andra människor. Deltagarna uttrycker dessutom förtroende till islam och beskriver den som något positivt, de hävdar till exempel att täckande klädsel var deras egna val.

5.1.2 Att vara religiös i svenska skolan

Deltagarna uttrycker vid frågan om det lätt att vara muslim och gå i svenska skolan ett entydigt nej. När de blir ombudda att tänka igen så uttrycker de dock att lärare oftast är väldigt förstående och tillmötesgående, och att de har möjlighet att på raster låna ett grupperum att be i. Detta är den enda möjlighet eleverna påpekar.

Eleverna nämner fyra saker som gör det svårt för dem att ha en muslimsk religiös identitet.

Bönetiden är det första de nämner:

Mona: Det skulle vara mycket lättare om man fick be när det är bönetid, under lektioner. Alltså om någon behöver gå på toa, så får dem gå på toa, det skulle blivit bättre om man kunde säga att man skulle be.

Maya: Det blir alltså svårt att följa exakta tider och så?

Mona: ja, på vintern är det svårt. För att det kommer tre be på skoltid

De upplever med andra ord att den svenska skolan gör det svårt då ingen hänsyn automatiskt tas till de elever som har bönetider under dagen. Mona uttrycker att lärarna inte ser bön som ett legitimt skäl för att gå ifrån lektionen, även fast det inte tar längre än ett toalettbesök, och att det bara finns ett grupperum tillgängligt att låna för bön under raster. Detta kan göra det svårt om det är en kortare rast och både killar och tjejer vill be, då de ber separat.

En annan utmaning som de nämner är maten. Amina säger exempelvis att hon inte kan äta kött på skolan: "Ja, det går ju inte att få halalslakt. Så vi äter vegetariskt, i skolan. Och jag tycker inte om vegetariskt i skolan. Så ja, maten skulle jag vilja ändra.". Precis som Amina äter de andra deltagarna vegetariskt i skolan för att säkerställa att det de äter är halal, alltså det som är tillåtet enligt Islam. Dock upplever de det som en utmaning, de vill gärna äta kött, men då skolan inte serverar halalslaktat kött får de anpassa sig till det alternativ som finns.

Den tredje faktor som deltagarna nämner är hur vissa ämnen kan förespråkas, eller mer eller mindre tvinga, eleverna till saker som egentligen inte ska göras enligt deras religion.

Maya: Hur tycker ni att det fungerar med andra ämnen i skolan. Till exempel där det kanske kan kännas som att "det här går emot lite det vi har lärt oss om hur världen fungerar". Som exempel, om man säger att såhär är det, man ska göra så här, och så står det i Koranen eller i en hadith, att nä, men så ska man inte göra. Har ni varit med om det?

Amina: Eh... Musiken kanske, det står att man helst inte ska lyssna på musik, eller hålla på med det. Men det är ju i skolan.

Hafsa: Ja, det är det.

Amina: Så alltså om det är ett ämne i skolan, då spelar det ingen roll.

Mona: Det är samma sak som att ha byxor... vi får inte ha, men i skolan på idrotten, vi måste ha. Alltså, i skolan allt som är måste man måste inte..

Vad Mona och Amina menar är att de påbud de följer inte ses som måsten när de befinner sig i skolmiljön, och att religionen ska inte påverka skolgången. Efter intervjutillfället kom Mira och Amina tillbaka till mig, då de hade kommit på att även biologin, och då speciellt utbildningen i sexualkunskap är något de finner främmande och som bryter mot deras traditioner. De upplever även att sexualkunskapen ges för tidigt, och att de inte var redo för att få kunskap om det redan i sjuan. Amina och Mira nämner att de inte har berättat för sina pappor att de haft sexualkunskap, då de är rädda att fäderna ska bli arga och blanda in rektorer. Det vore pinsamt om det skulle hända. Dock säger både Mira och Amina att de har berättat för sina mödrar, och att de varit mer förstående, men fortfarande ogillande, att deras döttrar ska behöva delta i sexualkunskapsundervisning.

Amina och Mira beskriver hur sexualitet ses som något tabu att tala om inom deras familj och den muslimska gemenskapen, de anmärker att det syns bland annat i att deras föräldrar inte pratar om sexualitet, samt att föräldrarna uttrycker en ovilja mot att deras barn ska få utbildning i sexualkunskap. de försvarar dock detta med att man inom Islam ser sexualitet som något vackert mellan en man och hustru och inget som ska diskuteras eller göras innan giftermål.

Den fjärde utmaningen som de beskriver är hur andra pratar om islam och muslimer, och den okunskap och de fördomar som de upplever finns i skolan hos främst deras klasskamrater. Detta kommer beskrivas mer ingående under avsnitt 5.2.

Sammanfattningsvis ser tjejerna flera utmaningar, men de uttrycker även att det redan finns vissa lösningar, dock framför de ett visst missnöje mot de lösningar som finns till exempel är en utmaning att det inte finns halalslaktat kött, skolans lösning är då att servera vegetarisk kost till muslimska ungdomar som vill äta halal. Dock skulle deltagarna fördrå att få halalslaktat kött istället för vegetarisk mat vilket de inte tyckte så mycket om. Deltagarna ser dessutom vissa ämnen som utmaningar, speciellt tabubelagda ämnen som sexualkunskap, och beskriver hur det kan gå emot deras förståelse av religionen. Även hur andra talar om deras religion ses som en utmaning.

5.2 Hur andra elever uttrycker sig kring islam

5.2.1 Okunskap

Deltagarna nämner främst att deras icke-muslimska klasskamrater verkar ha stor okunskap, och att framförallt islamister och muslimer, ofta beskrivs som samma sak, vilket deltagarna tydligt betonar flera gånger att det inte är. Deltagarna nämner dock att okunskapen visar sig på flera olika sätt:

Mira: ja alltså Katrin³ pratade ju om skillnaden mellan islamister och muslimer. Alltså många har tyckt att det är samma sak och det är det inte.

Maya: okej, vad bra. Om ni tänker om hur andra pratar om islam, alltså både vi lärare, och era kompisar och klasskamrater och även folk som ni träffar någon annanstans, alltså utanför skolan. Hur tycker ni att folk verkar tro om islam? Är folk positiva eller negativa?

Amina: ehm, det är lite både och. de kan vara negativa, så här för att nu under ramadan kan de ställa frågor så som ” får ni inte ens dricka vatten?”, är deras reaktion då, eller ” får ni inte ens tugga tuggummi eller äta mat?” ” får ni inte ens äta” ”va får ni inte äta förens på kvällen? Hur orkar ni vänta så länge?”

Mira: vissa tror ju att man inte får äta på en månad.

Deltagarna skrattar.

Mira: ja så man måste ju förklara liksom, att det är ju på kvällen man får äta sen.

Deltagarna uttrycker med andra ord att det är jobbigt att folk inte vet skillnaderna på islamister och muslimer, då de uppfattar att många tror att muslimer är islamister, och många inser inte att islamister är extremister.

Det är tydligt för deltagarna att detta förhållningssätt till islamister och muslimer kommer ur en okunskap från de andra elevernas sida. Här kan vi även se hur deltagarna får rollen som representanter för sin religion, och får svara på frågor och försöka förklara för kompisarna.

---

³ Deltagarnas so-lärare

Okunskapen leder enligt dem också till felaktiga slutsatser, till exempel, att muslimer fastar dygnet runt under Ramadan, som eleverna sedan får försöka förklara.

Amina: För mig är det lite roligt faktiskt, att de frågar och så här bara ”VA?” och deras reaktion är lite kul. Men... det är inte kul att höra så här alla frågor ba: eller ja, de kan typ säga så här: sisten som nuddar väggen, den är muslim. Typ, och då frågar man ju ”varför säger du så? Vad är felet med att vara muslim, typ.. och då de bara ” det är ju fel att vara muslim typ” men oftast så bryr vi oss typ inte om vad de säger.

Deltagarna verkar hysa blandade känslor kring att göras till representanter för sin religion. De uttrycker att det oftast är kul att höra andras reaktioner på deras religion och att de gärna berättar. Deltagarna pekar dock också tydligt ut att det inte är kul när dem och deras religion görs till åtlöje av klasskamrater och att de ofta försöker stå upp för sig själva och sin religion när deras klasskamraters okunskap leder till en känsla av förtryck.

5.2.2 Kränkningar

Deltagarna uttrycker hur fördomar främst finns hos andra elever, och att muslimer görs till åtlöje och kränks genom bland annat lekar men även genom olika uttalanden. Deltagarna nämner olika saker som har sagts till dem, ett exempel är ”har du en gardin på dig?”. De framhäver först att de kommentarer de mottar inte är så jobbiga, och att de inte bryr sig om det men då samtalet fortsätter kommer det fram att fördomarna är jobbiga att handskas med:

Mira: Ja, jag såg en gång att det var en kille i åttan han la ut så här ”grattis din muslim” på instagram, ja, alltså så här på skoj då, så skrev han grattis din muslim. Och då hade en i klassen skrivit så här och sagt att det är respektlöst, jag vet inte vad han svarade. Men.... Det är lite respektlöst.

Amina: Ja,

Mira: Det känns som att det liksom är något fel med oss.

Mira: Ja de tror ju att det är på skoj. de tror ju att vi ska tycka det är kul, men det gör vi ju inte.

Maya: Okej, vad tycker ni att man kan göra åt det? Finns det någonting man kan göra åt det?

Amina: Oftast inte, om man gör något åt det så funkar det ändå inte.

Mira: Ja och lärarna verkar inte se det. Och när det inte är lärare i närheten, då börjar det liksom.

Amina: När vi är i närheten.

Mira, Ja när vi är i närheten då börjar det typ, sisten som gör det där är muslim typ.

I detta citat syns tydligt de kränkande behandlingar som unga runt om deltagarna utför. Citatet synliggör även att eleverna vet att det de gör är kränkande, då de undviker att göra det när vuxna är närvarande. I ”leken” som deltagarna nämner, ”sisten dit är muslim”, tävlar elever om vem som kommer först till ett specifikt objekt. Den som kommer sist är då alltså ”muslim”. Denna ”lek” speglar fördomar om att det är dåligt att vara muslim. Deltagarna betonar att de finner det respektlöst att deras religion används som skällsord bland unga, vilket de förmedlar ger en osäkerhet kring deras egna identitet som muslim.

Även fast det finns inslag i undervisningen för att motverka rasistiska och fördomsfulla kommentarer så hävdar deltagarna att det inte fungerar så bra, och att det inte tenderar att ändra på något, men de förmedlar också en känsla av förståelse. De nämner hur de förstår att det kan vara svårt att förstå andra religioner och kulturer, men de ser det fortfarande inte som ett skäl till att vara elak. Mira motiverar det genom att jämföra med de själva: och säger: ” ja fast vi respekterar ju fortfarande deras religion. Och då borde de göra det samma.”

Sammanfattningsvis synliggör deltagarnas beskrivningar stark sekulär och svenskhetsdiskurs bland deras klasskamrater och andra unga i deras omgivning. Deltagarna framhåller att de tror att det kommer främst ur en okunskap och rädsla, vilket leder till förutfattade meningar, fördomar och kränkande behandlingar vilket sätter deltagarna i situationer som kan vara oönskade där de förväntas bemöta detta som en representant för islam.

6. Analys

I följande avsnitt kommer resultatdelen av intervjuerna att analyseras utifrån studiens teoretiska ramverk.

6.1 Religiösa individer i skolan

6.1.1 Islamisk praktik och religiös proximitet

Under avsnitt 5.1.1 redogörs för vad deltagarna anser kännetecknar en muslim. Klädsel, bön, ramadan och följandet av regler är det som deltagarna definierar som kännetecknen för en muslim. Även att gå i Koranskola för att få konfessionell utbildning i islam ses som något man ska göra som muslim. Det som kallas för kännetecknen för muslimer kan ses som redskap för att öka den religiösa proximitet. Genom att sätta på sig en slöja, be sina fem böner om dagen, delta i ramadan, läsa Koranen samt avstå från det som är haram, alltså icke tillåtet, får deltagarna en högre religiös proximitet. De kommer närmare den religiösa mittpunkten och ges en större rätt att tolka religionen.

Karlsson Minganti (2016) deltagare belyser hur deras religiositet gått från en tyst doxisk kunskap till en aktiv religiositet där de själva är deltagande och förväntas artikulera och utveckla det föregivna. Även deltagarna i denna studie uttrycker en liknande övergång från barndomsreligionen till praktiserande muslimer.

Genom att vara en "god muslim" blir deltagarna att distansera sig från det svenska samhället. Den religiösa proximiteten kan öka och bekräfta de fördomar, och förväntningar som finns från normsamhället. Normsamhället förväntar sig att en muslimsk tjej ska bära slöja, och när hon gör det för att få en högre religiös proximitet, bekräftas även de förväntningar och fördomar som finns, och kvinnan blir distanserad från normsamhället.

Den religiösa proximiteten kan alltså i detta fall vara både positivt och negativt för deltagarna. Då deltagarna är religiösa individer i ett postmodernt Sverige, genom att ha en närhet till religionen får de ett bättre liv i de kretsar där andra individer av samma religion finns, men i det svenska normsamhället bidrar den religiösa proximiteten till ett utanförskap och distansering från normsamhället.

Deltagarna återkommer i sin beskrivning av islam att förlåtelsen är central. Detta kan ses som ett sätt att bemöta den sekulära diskursen. Inom den sekulära diskursen ses religion som något som för det förflutna till, och religiösa ses som att de inte vet bättre, och det framförs att religion inte är nödvändigt (Kittelmann Flensner, 2016, 285). Deltagarna visar tendenser till att hitta på ursäkter för deras religion, genom att främst fokusera på det positiva med religionen. Att deltagarna återkommer till hur förlåtelsen är central, och hur religionen hjälper dem vara bra människor kan tolkas som ett sätt att försöka bemöta den sekulära diskursen.

6.1.2 Krock mellan religiösa och sekulära normer i skolan

I avsnitt 5.1.2 beskriver deltagarna främst fyra faktorer som leder till utmaningar för dem. Dessa är bönetiden, maten, skolämnen, och hur andra uttrycker sig kring islam och muslimer. Bönen och maten är båda verktyg som eleverna använder sig av för att få en högre religiös proximitet, därför kan också svårigheterna med att gå ifrån under lektionen för att be, eller få halalkött i skolan leda, som i detta fall, till en utmaning för eleverna. Eleverna skulle kunna låta bli att äta halal, och be under skoltiden, men de skulle då också mista den religiösa proximitet som de har.

Skolämnen som går emot det som religionen förespråkar är ett tydligt problem som deltagarna ser. Till skillnad till Holmqvist Lidhs(2016) elever finner dock inte deltagarna i denna studie att mötet med tex No-ämnen leder till en självgranskning, eller ifrågasättning av den egna tron . Även här kan deltagandet i ämnet leda till en minskad religiös proximitet, dock nämner deltagarna att det som måste göras i skolan och som bryter mot islam, inte egentligen påverkar någonting, och att man inte är mindre muslim för att man ha byxor på sig på gympan eller deltar i musikundervisningen. Dock uttrycker eleverna också hur till exempel sexualkunskapen bryter mot den sexualmoral som finns inom islam. De uttrycker främst att föräldrarna ser det som opassande, då sex traditionsenligt är något som man har efter giftermål och att man då får lära sig tillsammans med sin make/maka. Deltagarna nämner även hur de har undvikit att berätta för sina fäder att de har haft sexualkunskap utav rädsla att de ska höra av sig till skolan och uttrycka sitt missnöje. Deltagarnas religion och tradition hamnar i denna situation i konfrontation med den svenska skolans läroplan och eleverna finner det till viss del olustigt att de får utbildning i sexualkunskap. De har inte samma öppenhet inför deltagande i detta ämne som i de andra ämnena som de nämner då de uttrycker att sexualkunskap i deras fall inte egentligen är nödvändigt.

Den religiösa proximitet leder till majoriteten av de utmaningar deltagarna nämner, att försöka ha en religiös proximitet i den svenska skolan, kan bidra till ökade utmaningar och svårigheter för elever.

6.2 Okunskap och negativt tal om islam

Under avsnitt 5.2.1 beskrivs den okunskap som deltagarna upplever att andra elever har. Deltagarna beskriver hur många däremot är nyfikna och frågar saker om deras religion och traditioner. Deltagarnas redogörelser synliggör att okunskapen leder till en kombination av den svenskhetdiskurs och sekulära diskurs som Kittelmann Flensner(2015) synliggör. Deltagarnas klasskamrater har okunskap och ser religion som kopplat till extremism och den etniska andre, samt som något som tillhör svunna tider. På grund av de diskurser som deltagarnas klasskamrater för görs deltagarna till representanter för sin religion och förväntas i likhet med de elever som Holmqvist Lidh(2016) studerat både förklara samt försvara sin religiösa positionering. Till skillnad från eleverna i Holmqvist Lidhs (2016) studie uttrycker inte deltagarna i denna studie samma motvilja till att bli gjorda till representanter. Däremot beskriver de likt tjejerna i Karlsson Mångantis (2007) studie att det är betungande att ständigt behöva försvara och berätta om islam.

Deltagarna fortsätter dock att bemöta påståenden om islam för att försöka motverka de negativa diskurser som deras klasskamrater har, ge ett annat perspektiv och motverka okunskapen som finns bland eleverna i deltagarnas skola.

Svenskhets- och den sekulära diskursen ger uttryck för den okunskap som unga i deltagarnas närhet har, och kan även ses agera som ett skydd mot elevernas egna uppfattningar. Genom att göra muslimer till främmande skyddar eleverna sin egna livsåskådning. och behöver på detta viset inte ifrågasätta sin egen livsåskådning eller traditioner, utan istället läggs "felet" hos de som bryter mot normen, såsom religiösa i ett sekulärt land. Eleverna som deltagarna möter gör även samma sak som deltagarna i Kittelmann Flensner(2015) studie, då de kritiserar istället för att kritiskt granska, något som beskrivs som en vanlig förväxling.

Deltagarna nämner i avsnitt 5.2.2 att elevers diskurser kring islam och muslimer leder till en känsla av förtryck och mindervärdighet. Deltagarna uttrycker bland annat att de lekar som andra elever har får dem att känna det som att något är fel med dem I deltagarnas tal om andras elevers förhållningssätt till islam syns en svenskhetdiskurs, där religionen görs till åtlöje och associeras med den etniska andre. Dock kan det tolkas som att detta är på grund av att eleverna känner sig hotade av deltagarnas religiösa positionering, och därav försöker motverka detta genom att skoja om den. Dock uttrycker deltagarna att dessa "skoj" inte är roliga för dem, och att de kan vara skadliga.

Genom ett intersektionellt perspektiv, kan de fördomar som deltagarna nämner under avsnitt 5.2.2 förstås. Muslimer ses som något dåligt, och ordet muslim används på liknande vis som andra skällsord bland unga i deras närhet, förlöjligandet, kommentarerna och missbruket av deras religiösa tradition leder till att deltagarna känner sig osäkra. De tydliga kategoriseringar som finns hos deltagarna är : att dom är kvinnor i den tidiga tonåren, invandrare och muslimer. På grund av dessa kategoriseringar blir de dessutom utsatta för ett större förtryck från det svenska normsamhället och blir på så sätt marginaliserade av sina klasskamrater. Deras identitet som muslim är viktig, och ger dem en tillhörighet, samtidigt som den leder till den största utmaningen, just andra människors inställningar till dem och deras religion.

6.3 Skolans bemötande av elever med religiös identitet.

Islam är ortopraxisk, det vill säga att det är handlingar, inte tron som är viktigt detta kan ses tydligt på den svenska muslimska hemsidan islam.se där islams behörighetskrav beskrivs (Islam.se, 2016). Inom islam ska man utföra korrekta handlingar för att visa sin tro, handlingarna kan vara att ha en halalkost, att delta i ramadan, bära hijab, slöja, om du är kvinna, be i moskén på fredagar, be de fem bönerna varje dag. osv. Att vara muslim innebär att handlingarna är viktiga. Som muslim och ung i svenska skolan finns flera utmaningar vilket vi ser i speciellt avsnitt 5.1 i detta avsnitt. Dessa utmaningar kommer främst från krockar mellan islamisk praktik och den svenska sekulära skolan.

I deltagarnas tal kring utmaningar synliggörs även lösningar som framstår som mer eller mindre lyckade. Deltagarna beskriver hur de istället för halalslaktat kött har möjlighet att få äta en vegetarisk kost, vilket också säkerställer att de äter mat som är halal. Trots att detta är en lösning, uttrycker deltagarna att de skulle föredra en varierad kost i skolan med kött som är halal.

Deltagarna ser det positivt att det finns möjlighet för dem att låna rum att be i under raster, i detta fall har skolan lyckats bättre i sitt bemötande av elever med religiösa identiteter genom att erbjuda möjligheter till bön under skoltid Dock uttrycker eleverna att de önskar att bön ska ses som en legitim anledning att gå ifrån lektionen. Likt eleverna i Holmqvist Lidh(2016) studie uttrycker deltagarna i denna studie att andra ämnen utanför religionskunskapen leder till större självgranskning, samt till större motsägelser till det som religionen lär. den sekulära diskursen i skolan leder till att elever med religiös identitet kan känna sig marginaliserade, förlöjligade, eller få sin religion och religiösa identitet ifrågasatt, vilket är något både deltagarna i denna och Holmqvist Lidhs (2016) studie påpekar.

Sammanfattningsvis krävs det att islam praktiseras för att muslimer ska ses som goda. Men skolan gör det svårt för muslimer att praktisera sin religion till fullo. Deltagarna uttrycker att lösningarna är ofullständiga, och önskar ett bättre bemötande från skolan för att underlätta deras skolgång, samt göra det möjligt för dem att vara goda praktiserande muslimer.

7. Diskussion

I detta avsnitt kommer resultatet samt de metodval som har gjorts diskuteras. Även förslag till framtida forskning kommer att göras.

7.1 Resultatdiskussion

7.1.1 Vilka möjligheter och utmaningar ser deltagarna med att ha en uttalat religiös identitet i den svenska skolan?

Det multikulturella samhälle som Sverige ses idag har gett sina utmaningar till skolorna och dess elever. Som elev av icke-svensk härkomst och med religiös identitet kommer flera utmaningar. I deltagarnas redogörelser synliggörs de utmaningar som deltagarna möter i den

svenska skolan, men också deras tankar kring de lösningar som finns. Deltagarnas beskrivningar av de utmaningar och möjligheter som en religiös identitet ger dem visar både positiva och negativa sidor hos skolan.

Eleverna nämner flera utmaningar som alla hamnar i kläm med deras identitet som praktiserande muslimer. Eleverna uttrycker att det finns möjlighet att låna ett grupprum för bön, vilket de ser som positivt. Samtidigt kritiserar de också att det inte är okej att gå ifrån lektionen för att be medan det är tillåtet att gå ifrån för att gå på toa, något som egentligen inte ska göras under lektionstid. Eleverna framför också att trots möjligheterna att äta vegetariskt, vilket är halal i skolan, skulle de önska att det fanns en annan typ av specialkost för muslimer med halalkött. eleverna uttrycker både en tacksamhet samt kritik till de lösningar som finns, vilket gör att de ändå till största del kan ha sin religiösa identitet i skolan.

Den största utmaningen som deltagarna upplevde var hur andra uttrycker sig kring islam och muslimer. Deltagarna bemötte detta med försök till att ursäkta religionen, men berättar dessutom om hur de har försökt bemöta de elever i deras närhet när deras okunskap har lett till fördomar och förtryck.

I analysen av materialet framkommer att det är den islamska praktiken som ger eleverna en religiös proximitet, men det är även praktiken och den religiösa proximiteten som skapar utmaningar för deltagarna. Att vara praktiserande som muslim framför deltagarna är viktigt vilket även Karlsson Mingantis (2007) deltagare framför.

7.1.2 Hur upplever deltagarna att andra elever uttrycker sig kring deras religion?

Andra unga i deltagarnas närhet beskrivs ha en sekularistisk och/eller svenskhetsdiskurs och denna bemöter deltagarna genom att bland annat förespråka hur förlåtande islam är. Deltagarna görs utanför klassrummen till representanter för sin religion, och förväntas bemöta samt motbevisa de fördomar som andra elever har. De förväntas dessutom ge svar på de frågor som deras klasskamrater har, samt bemöta den okunskap som finns. Likt deltagarna i Holmqvist Lidhs(2016) licentiauppsats vill inte eleverna vara representanter och uttrycker dessutom likt deltagarna i Karlsson Mingantis(2007) avhandling som betungande.

Det är problematiskt att eleverna görs till representanter, speciellt när det inte finns en vuxen närvarande som kan se till att eleven inte känner sig obekvämt i situationen samt för att modera samtalet. Genom avsaknaden av en vuxen som kan ge stöd i samtalet, finns stor risk att de frågor som ställs blir normativa och utifrån det lilla som eleven redan vet. Dessutom glöms ofta religiös mångfald bort, och eleverna beaktar inte att det finns flera olika religiösa uttryck, och okunskapen kan därför bli skadlig för den elev som görs till representant då funderingar kring den religiösa identiteten kan uppstå utan möjlighet att bli adekvat besvarade.

I denna del av analysen används främst begreppen sekulär och svenskhetsdiskurs samt det intersektionella perspektivet. Förhoppningen var att alla tre av Kittelmann Flensners diskurser skulle kunna synas i deltagarnas återgivelser av hur andra pratar om deras religion. Andlig diskurs går inte att urskilja i mitt material. Detta tror jag är främst då diskurserna är utformade utefter klassrumsdiskussioner, inte de vardagliga språket och de diskurser som förs där. Det kan även bero på att deltagarna inte nämnde denna typ av diskurser då de inte reflekterade över det som något problematiskt.

7.1.3 På vilka vis kan skolan underlätta för muslimska elever som vill praktisera islam, och därmed främja religionsfrihet i skolmiljön?

Eleverna uttrycker att de får utstå förtryckande behandling från andra elever, och att även fast det finns element inom skolundervisningen så hjälper den inte alltid. Eleverna framför att kommentarer och annan förtryckande behandling förekommer främst när vuxna inte finns i närheten. Kanske skulle detta kunna motverkas genom att ha fler närvarande vuxna under rasterna, samt en aktiv uppföljning av det som sägs, och ifrågasättning från de vuxna kring hur eleverna på skolorna uttrycker sig. Även fortsatt utbildning för både lärare och elever för att motverka andras okunskap kan hjälpa, även om inte alla nås, så kan okunskapen och fördomar på detta sätt motverkas till viss del.

Att elever görs till representanter, speciellt utanför klassrummet, kan leda till ett *vi och dem* perspektiv, och främja de diskurser som eleverna har. Dock syns det i mitt material att okunskapen har två utkomster, den första är att deltagarna får frågor, och att eleverna som ställer dessa verkar genuint nyfikna. Den andra är att eleverna istället för att fråga bara antar och alltså när fördomar och på så sätt även riskerar vara del av det förtryck deltagarna upplever. Deltagarna förmedlar endast de tal som kan ses som sekulär diskurs eller svenskhetsdiskurs och sättet som andra kan prata om muslimer och islam framförs som till stor del negativt och kränkande.

7.1.4 Reflektion

I studien problematiserar deltagarna skolmiljön, och synliggör olika utmaningar som finns. I Sverige råder religionsfrihet, och den gäller för alla, oavsett ålder. Den är ytterligare befäst i skolmiljön sedan barnkonventionen blivit lag, och därav bör inte elever som väljer att utöva en religion trakasseras eller hånas för det valet.

Skolan har en aktiv roll i att motverka rasism och fördomar. För att göra detta bör skolan främja en öppenhet där elevernas frågor tas seriöst och besvaras. Genom denna öppenhet skapas möjligheter för att diskutera i klassen gemensamt kring förtryckande scenarion, både verkliga och fiktiva och på detta vis synliggöra förtryckande behandling för eleverna. Även att diskutera kring vad man kan fråga, och till vem samt uppmuntra eleverna att inte utsätta sig för situationer de finner obehagliga, och främja att eleverna ska tala med en vuxen i skolan när något har hänt som de fann olustigt kan leda till en öppnare och mer accepterande skola.

7.2 Metoddiskussion

Studien är baserad på en kvalitativ fokusgruppsintervju. Valet av denna metod har både sina styrkor och sina svagheter. Metoden ansågs lämplig och fungerade bra eftersom att den gav nog med information för att genomföra en analys och besvara frågeställningarna. Trots att bara en fokusgrupp användes, samt endast ett intervjutillfälle var uttalandena tillräckligt med material för att fullborda studiens syfte. Hade jag intervjuat fler fokusgrupper hade validiteten ökat signifikant, men tiden hade inte räckt till en ingående analys.

Studien hade kunnat ha samma tema, men rikta in sig på en högre kvantifiering av data och ett strukturerat tillvägagångssätt, men då hade fler behövs delta som respondenter och forskarfrågor hade behövts omformuleras. Genom strukturerade intervjuer, samt en ökad mängd intervjuer skulle en bättre generalisering kunna göras, samt en jämförelse mellan olika skolor. Dock hade inte samma djupdykning in i materialet inte kunnat göras, och fokusgruppmetoden hade inte varit passande i det fallet.

Intervjun som genomfördes var av det semistrukturerade slaget vilket innebär att en lista över förhållandevis specifika teman som ska diskuteras följdes. Deltagarna har dock möjlighet att svara på sitt eget sätt och frågorna måste inte heller komma i samma ordning som i intervjuguiden. (Bryman, 2011, 415). Den intervju som gjordes följde till stor del den skapade

intervjuguiden, men också andra frågor samt följdfrågor fanns det möjlighet att ta med vilket ledde till att materialet kunde riktas in på det som både jag samt deltagarna fann intressant. Intervjun spelades in med hjälp av en inspelningsapp från datorn, vilket ledde till vissa problem med att höra vad deltagarna sade under transkriberingen av datan. I efterhand hade jag haft deltagarna sittandes på ett annat sätt för att maximera ljudupptagningen, detta hade kunnat förkorta transkriberingstiden markant.

Att använda en fokusgrupp var ett medvetet val och målet med detta var dels att minska antalet träffar som skulle behövas om jag skulle intervjua alla deltagarna separat samt för att få mer av en diskussion och möjlighet för både deltagarna och mig att utforska deras olika svar. Dessutom hade deltagarna större chans att få med perspektiv och tankar som de annars kunde ha glömt, samt själva bli bekräftade av varandra. Det hade varit intressant att intervjua deltagarna var för sig, för då hade en mer jämn fördelning mellan vad deltagarna säger på varje fråga kunnat göras, då alla inte svarade på alla frågor. Dock fann deltagarna ett stöd i att göra det tillsammans och var tydliga med att bekräfta samt hålla med varandra, även om de själva inte hade något att tillägga. Ytterligare en styrka med detta metodval var att eleverna som i Mira och Aminas fall kunde fortsätta diskussionen utanför intervjun samt återkomma med information som de fann av vikt. Dessutom hade jag möjligheten att skapa förtroende med deltagarna vilket ledde till en avslappnad och öppen intervju.

7.3 Framtida studier

Den här studien har undersökt fyra muslimska flickors religiösa identitet i den svenska skolan samt deras upplevelser av hur andra uttrycker sig kring deras religion utifrån ett religionsdidaktiskt perspektiv. Då endast en fokusgrupp med fyra deltagare har använts som underlag finns det inte möjligheter att dra några generella slutsatser. Det hade varit intressant att forska vidare på detta område då det inte finns mycket forskning på religion i skolan utanför religionskunskapsämnet där även andra ämnen räknas in.

Ett förslag till vidare forskning är att utföra en större studie med liknande forskningsfrågor för att kunna dra mer generella slutsatser där även manliga elever samt elever med andra religion än islam intervjuas. Desto mer ungdomar som intervjuas desto lättare är det att dra slutsatser kring elevers religiösa identiteter. Att göra en studie där även manliga elever samt elever med andra religiösa identiteter än islam deltar skulle dessutom kunna synliggöra utmaningar som finns gemensamt för elever med religiösa identiteter, samt ge möjlighet att generalisera kring var fokus bör läggas för att bemöta de svårigheter som en religiös identitet kan ge. Förslagsvis skulle fokusgrupper kunna användas i även denna studie fast kombineras med enskilda intervjuer. På så sätt ges möjligheter att följa upp sådant som sades under fokusgruppsintervjuer, samt så ges alla deltagare ytterligare en möjlighet att uttrycka sig, och de som finner det svårt att delta i gruppdiskussioner har möjlighet att få komma till tals i ett mindre sammanhang.

Ett annat förslag är att undersöka vuxna i skolmiljön så som lärare och rektorer samt matbESPisning och så vidare för att undersöka om de arbetar aktivt med att bemöta elever med religiös identitet och i sådana fall hur detta görs. På detta vis kan de som jobbar i skolväsendet ge sina perspektiv på vad som görs, och skolans religionsfrihet kan undersökas ytterligare. I detta fall skulle en enkätstudie kunna vara passande för att undersöka flera olika skolor och därefter dra generella slutsatser.

8. Sammanfattning

Syftet med denna studie var att undersöka muslimska flickors möjligheter och utmaningar med en religiös identitet i den svenska skolan. Frågeställningarna som används för att uppfylla syftet var:

- Vilka möjligheter och utmaningar ser deltagarna med att ha en uttalat religiös identitet i den svenska skolan?
- Hur upplever deltagarna att andra elever uttrycker sig kring deras religion?
- På vilka vis kan skolan underlätta för muslimska elever som vill praktisera islam, och därmed främja religionsfrihet i skolmiljön?

För att besvara frågeställningarna användes en kvalitativ fokusgruppsintervju som sedan transkriberades för att underlätta analysen. Deltagarna rekryterades genom ett målinriktat urval där deltagarna behövde tillhöra följande kategorier: Kvinna, muslim samt högstadieelev. Fyra högstadieelever mellan 13-15 år som alla är kvinnor och muslimer rekryterades för att genomföra fokusgruppsintervjun.

Tidigare forskning hämtades från Holmqvist Lidhs (2016) licentiatuppsats *Representera och bli representerad- Elever med religiös positionering talar om skolans religionskunskapsundervisning* samt Kittelmann Flensner(2015) avhandling *Religious education in contemporary pluralistic Sweden*, liksom Karlsson Mingantis (2007) avhandling *Muslima*. med hjälp av denna litteratur gavs en överblick kring tidigare forskning på elever med religiös identitet, muslimska unga kvinnor samt sätt att tala om religion.

I resultatet synliggjordes de utmaningar som deltagarna upplever, dessa var maten, bönen, ämnen som går emot islams läror samt andra elevers tal om islam. Andras elevers negativa tal beskrivs av deltagarna komma från okunskap vilket leder till fördomar och kränkande beteende. Analysen genomfördes med ett intersektionellt perspektiv samt användande av begreppen religiös proximitet och sekulär och svenskhetsdiskurs. I analysen synliggörs hur den religiösa proximiteten leder till majoriteten av de utmaningar deltagarna nämner, att försöka ha en religiös proximitet i den svenska skolan, kan bidra till ökade utmaningar och svårigheter för elever.

Muslimer ses som något dåligt, och ordet muslim används på liknande vis som andra skällsord bland unga i deras närhet, förlöjligandet, kommentarerna och missbruket av deras religiösa tradition leder till att deltagarna känner sig osäkra. Genom ett intersektionellt perspektiv, kan de fördomar som deltagarna nämner förstås. Deras identitet som muslim är viktig, och ger dem en tillhörighet, samtidigt som den leder till den största utmaningen, just andra människors inställningar till dem och deras religion. Deltagarna uttrycker att lösningarna som skolan erbjuder på de utmaningar de möter dagligen är ofullständiga, och önskar ett bättre bemötande från skolan för att underlätta deras skolgång, samt göra det möjligt för dem att vara goda praktiserande muslimer.

Avslutningsvis är det viktigt att skolan förmedlar en accepterande miljö för elever med religiös identitet, och försöker i den mån det är möjligt att säkerställa att eleverna har religionsfrihet. Detta kan göras genom fortbildning för lärare, samt utbildning för elever för att synliggöra de förtryckande tal som finns bland ungdomar. På detta vis kan en accepterande skolmiljö med religionsfrihet skapas.

Referenser

- Appelros, E. (2005). Religion och intersektionalitet. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, ss. 69-80.
- Bryman, A. (2011). *Sambällsvetenskapliga metoder* (2:a uppl.). Malmö: Liber.
- Connaughton, A., Kent, N., & Schumacher, S. (den 27 FEBRUARI 2020). *How people around the world see democracy in 8 charts*. Hämtat från Pew research centre:
<https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/02/27/how-people-around-the-world-see-democracy-in-8-charts/>
- Demker, M. (2012). positiv attityd till invandring trots mobilisering av invandringsmotstånd. i L. O. Weibull, & A. Bergström, *I framtidens skugga : fyrtiotvå kapitel om politik, medier och samhälle : SOM-undersökningen 2011* (ss. 95-106). Göteborg: Göteborgs universitet.
- Förenta Nationerna. (1948). *Den universella deklARATIONEN om de mänskliga rättigheterna*. New York: Förenta nationerna.
- Hartman, S. (2010). Perspektiv på skolans religionsundervisning. i M. Löfstedt (Red.), *Religionsdidaktik - mångfald, livsfrågor och etik i skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Holmqvist Lidh, C. (2016). *Representera och bli representerad*. Karlstad: Karlstad universitet.
- Islam.se. (2016). *Islams behörighetskrav*. Hämtat från Islam.se: <https://islam.se/islams-behorighetskrav>
- Karlsson Minganti, P. (2007). *Muslima*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Kittelmann Flensner, K. (2015). *Religious education in contemporary pluralistic Sweden*. Göteborg: Göteborgs universitet .
- Lykke, N. (2005). Nya perspektiv på intersektionalitet. Problem och möjligheter . *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, ss. 7-17.
- Nicolaisen, T. (2016). Can Religious Education (and Students) Benefit from an Intersectional Approach to Identity. i J. Astley, & L. Francis, *Diversity and Intersectionality* (ss. 101-116). Bern: Peter Lang UK.
- Skolverket. (2011a). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2011b). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket. Hämtat från Skolverket:
<https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65d48d/1553968042333/pdf3975.pdf>
- Sporre, K. (2016). Gender in Research on Religious Education and Value Formation. i J. Astley, & L. Francis (Red.), *Diversity and intersectionality* (ss. 23-47). Bern: Peter Lang UK.
- Svenska FN-förbundet. (2008). *Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna*. Bryssel: UNRIC.
- Svensson, J. (1996). *Muslimsk Feminism*. Lund: Lund Universitet.
- Svensson, P., & Ahrne, G. (2015). Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. i G. Ahrne, & P. Svensson (Red.), *handbok i kvalitativ metod* (2:a uppl., ss. 17-31). Stockholm: Liber.

Sveriges riksdag. (u.d.). *1951: Religionsfrihet skrivs in i Sveriges lagstiftning*. Hämtat från Riksdagen.se: <https://www.riksdagen.se/sv/valet-2018/riksdagsvalet-i-undervisningen/demokratins-historia/demokratilinje/1951religionsfrihet-skrivs-in-i-sveriges-lagstiftning/>

Unicef Sverige. (u.d.). *Barnkonventionen*. Stockholm: Unicef.

Utrikesdepartementet. (2018). *Frankrike – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 30 juni 2018*. Stockholm : Regeringskansliet.

Bilagor

Bilaga 1: Intervjuguide

1. Berätta lite om er själva, Familj, bakgrund, var är ni ifrån osv?
2. Hur gamla var ni när ni började delta i Islam? T.ex, be, ramadan, bära slöja, osv?
3. Hur märks det att ni är muslimer i ert vardagsliv?
4. Vad gör ni som är "islamskt"?
5. Vad betyder det att vara muslim för er?
6. Får/fick ni någon typ av undervisning i islam utanför skolan?
7. Vilka möjligheter har ni att praktisera islam när ni är i skolan?
8. Vilka svårigheter har ni att praktisera islam i skolan? - Ramadan, bön, etc?
9. Vad gör det lätt att vara muslim i Sverige
10. Vad gör det svårt att vara muslim i Sverige?
11. Hur tycker ni att andra pratar om islam?
12. Vad säger era kompisar/klasskamrater om att ni är muslimer?
13. Tycker ni att folk vet vad islam innebär
14. Vad önskar ni att folk visste om islam?

Bilaga 2: Information till deltagare om undersökning av religiös identitet i den svenska skolan.

Jag vill undersöka muslimska flickors möjligheter och utmaningar med att ha en religiös identitet i den svenska skolan, och deras upplevelse av religionskunskapsundervisningen. Du tillfrågas härmed om deltagande i denna undersökning. Syftet med studien är att undersöka muslimska flickors upplevelse av att ha en religiös identitet i den svenska sekulära skolan. Undersökningen kan bidra till forskning kring att vara religiös och ung i Sverige samt hur skolan påverkar möjligheter till att vara religiös som tonåring.

För att genomföra min undersökning har 4 muslimska flickor tillfrågats om de vill delta, varav du är en av dem. För att göra min undersökning kommer vi att genomföra en gruppintervju, vi kommer prata i ungefär 45 - 60 minuter. Jag kommer bland annat ställa frågor kring er religiösa identitet, hur ni upplever det är att vara muslim och gå i den svenska skolan, hur ni upplever att andra talar om er religion och om det påverkar er. Om någon av dessa frågor skulle kännas jobbiga får man gärna avstå från att svara. Det är viktigt att alla känner sig trygga och bekväma under intervjun.

Jag kommer att spela in intervjun för att sedan kunna analysera era svar. Inspelningen kommer förvaras på ett usb-minne som bara behöriga har tillgång till. Kodnamn kommer användas istället för era egna, och uppgifter såsom var man bor eller på vilken skola undersökningen har genomförts kommer inte presenteras. Inspelningen sparas på ett USB-minne som förvaras på ett säkert ställe. Efter min uppsats är färdig kommer inspelningen samt transkriberingen av intervjun raderas så att ingen annan kan få tillgång till materialet. Vill ni sedan ha tillgång till vad jag skrivit om intervjun i min uppsats kommer ni ha möjlighet att läsa den när den är klar.

Ditt deltagande i undersökningen är helt frivilligt. Du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan närmare motivering. Undersökningen kommer att presenteras i form av en uppsats vid Högskolan Dalarna. Undersökningen är forskningsetiskt granskad av Forskningsetiska nämnden vid Högskolan Dalarna.

Högskolan Dalarna är ansvarig för behandlingen av personuppgifter i samband med examensarbetet. Som deltagare i undersökningen har du enligt Dataskyddsförordningen (GDPR) rätt att få information om hur dina personuppgifter kommer behandlas. Du har också rätt att ansöka om ett så kallat registerutdrag, samt att få eventuella fel rättade. Vid frågor om behandlingen av personuppgifter kan du vända dig till Högskolans dataskyddsombud.

Bilaga 3: Information till vårdnadshavare om undersökning av religiös identitet i den svenska skolan.

Jag vill undersöka muslimska flickors möjligheter och utmaningar med att ha en religiös identitet i den svenska skolan, och deras upplevelse av religionskunskapsundervisningen. Ditt barn tillfrågas härmed om deltagande i denna undersökning. Syftet med studien är att undersöka muslimska flickors upplevelse av att ha en religiös identitet i den svenska sekulära skolan. Undersökningen kan bidra till forskning kring att vara religiös och ung i Sverige samt hur skolan påverkar möjligheter till att vara religiös som tonåring.

För att genomföra min undersökning har 4 muslimska flickor tillfrågats om de vill delta, varav din dotter är en av dem. För att göra min undersökning kommer vi att genomföra en gruppintervju, vi kommer prata i ungefär 45 - 60 minuter. Jag kommer bland annat ställa frågor kring deras religiösa identitet, hur de upplever att det är att vara muslim och gå i den svenska skolan, hur de upplever att andra talar om deras religion och om det påverkar dem. Om någon av dessa frågor skulle kännas jobbiga får man gärna avstå från att svara. Det är viktigt att alla känner sig trygga och bekväma under intervjun.

Jag kommer att spela in intervjun för att sedan kunna analysera svaren. Inspelningen kommer förvaras på ett usb-minne som ingen obehörig har tillgång till. Kodnamn kommer användas istället för barnens egna, och uppgifter såsom var man bor eller på vilken skola undersökningen har genomförts kommer inte presenteras. Inspelningen sparas på ett USB-minne som förvaras på ett säkert ställe. Efter min uppsats är färdig kommer inspelningen samt transkriberingen av intervjun raderas så att ingen annan kan få tillgång till materialet. Vill ni sedan ha tillgång till vad jag skrivit om intervjun i min uppsats kommer ni ha möjlighet att läsa den när den är klar.

Ditt barns deltagande i undersökningen är helt frivilligt. Du eller ditt barn kan när som helst avbryta barnets deltagande utan närmare motivering. Undersökningen kommer att presenteras i form av en uppsats vid Högskolan Dalarna. Undersökningen är forskningsetiskt granskad av Forskningsetiska nämnden vid Högskolan Dalarna.

Högskolan Dalarna är ansvarig för behandlingen av personuppgifter i samband med examensarbetet. Som deltagare i undersökningen har du enligt Dataskyddsförordningen (GDPR) rätt att få information om hur dina personuppgifter kommer behandlas. Du har också rätt att ansöka om ett så kallat registerutdrag, samt att få eventuella fel rättade. Vid frågor om behandlingen av personuppgifter kan du vända dig till Högskolans dataskyddsombud.